

МИТНО-ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

О.М. Білоусов, доктор економічних наук, доцент
Міжнародний університет бізнесу і права

У статті охарактеризовано методи митно-тарифного регулювання зовнішньоторговельної політики агросектора України та розкрито суть механізму зовнішньоекономічних зв'язків і його основного інструменту – митних тарифів.

Ключові слова: митні тарифи, регулювання, зовнішньоекономічні зв'язки, торговельна політика.

Постановка проблеми. В умовах активного розвитку ринкових відносин населення глобалізації та диверсифікації міжнародних ринків альтернативним варіантом завоювання Україною конкурентоспроможного місця на світовій арені є удосконалення зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу.

Обов'язковою умовою здійснення активної зовнішньоекономічної політики держави є наявність та ефективне функціонування механізму митно-тарифного регулювання, що дозволяє забезпечувати економічну безпеку та захист її економічних інтересів. Дієвість основних методів митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які використовуються в Україні, їх значення та роль в контексті загальноекономічної ситуації, внутрішніх і зовнішніх умов її розвитку є предметом аналізу та рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності експортно-імпортного потенціалу аграрної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми пошуку науково обґрунтованих механізмів удосконалення зовнішньоекономічної діяльності галузей аграрного виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, дослідження нових шляхів виходу українських товаровиробників на зовнішній ринок, захист внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції дедалі набувають все більшої гостроти і необхідності постійного вивчення.

Наукове і практичне значення процесів управління регулювання та стимулювання, зовнішньоекономічної діяльності України, у т.ч. й АПК, знайшли відображення в публікаціях вітчизняних вчених-економістів В. Андрійчука, Т. Богомолової, О. Гудзинського, І. Лукінова, О. Онищенко, Б. Пасхавера, О. Шубравської та інших. Проте, незважаючи на достатньо велику кількість напрацювань вчених у цій сфері, нерозкритими залишаються питання визначення перспективних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрної галузі, оцінки впливу факторів економічного середовища на розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК та підвищення конкурентоспроможності експортно-імпортного потенціалу агроформувань в системі управління їх зовнішньоекономічною діяльністю.

Метою статті є наукове обґрунтування методичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення організації та розвитку тарифно-митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в аграрній сфері держави.

Виклад основного матеріалу. Кожна країна проводить державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Таке регулювання залежить від зовнішньоекономічної політики держави, яка регулює економічні відносини з іншими державами, а також відіграє помітну роль у залученні іноземних інвестицій у національну економіку, насамперед у виробництво.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється згідно з принципами, визначеними у законодавстві України, з метою:

- забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України;
- стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, у тому числі зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України;
- створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки України в систему світового поділу праці та її наближення до ринкових структур розвинутих зарубіжних країн [1].

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється:

- Україною як державою в особі її органів в межах їх компетенції;
- недержавними органами управління економікою (товарними, фондовими, валютними біржами, торговельними палатами, асоціаціями, спілками та іншими організаціями координаційного типу), що діють на підставі їх статутних документів;
- самими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності на підставі відповідних координаційних угод, що укладаються між ними.

Обов'язковою умовою здійснення активної зовнішньоекономічної політики Україною є наявність та ефективне функціонування механізму митно-тарифного регулювання. Це дозволяє також митним органам успішно реалізовувати завдання забезпечення економічної безпеки та захисту економічних інтересів держави.

Проблема митного тарифного регулювання привертає сьогодні до себе все більше уваги фахівців та урядовців. Світовий досвід вчить, що митні органи здатні забезпечувати 10-30 % надходжень до державного бюджету. Ці кошти дають величезну користь, оскільки можуть потім спрямовуватися на фінансові, соціальні програми.

Система тарифного та нетарифного регулювання експортно-імпортних відносин формувалася в Україні в надзвичайно складних економічних умовах внутрішнього та зовнішнього характеру. Після набуття незалежності, починаючи з 1992 року, було введено високі експортні і майже нульові імпортні збори. Головною метою такої політики було максимально можливе насичення внутрішнього ринку товарами, а потім і різноманітними послугами.

Важливою подією в розвитку української митної політики і практики митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності стало прийняття нового Митного кодексу України 11 липня 2002 року, який вступив у дію 01 січня 2004 року. Відповідно до статті 2 цього документа "Митна політика – це

система принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі [2].

Новий Митний кодекс України відповідає європейським і міжнародним стандартам, високим юридичним вимогам країн з ринковою економікою до нормативних документів такого рівня.

Основна його перевага – це уніфікація та об'єднання двох основних діючих на цей час законодавчих актів з питань митно-тарифного регулювання: Митного кодексу і Закону України "Про Єдиний митний тариф" в один деталізований розділ нового Митного кодексу України.

Визначений цим Законом порядок формування та застосування Єдиного митного тарифу України при ввезенні на митну територію України і вивезенні за межі цієї території товарів та інших предметів встановлюється з метою обкладення митом зазначених товарів та інших предметів. Сферою дії цього Закону є єдина митна територія України. Митне обкладення на території спеціальних митних зон регулюється цим Законом, іншими законами України та міжнародними договорами, які встановлюють спеціальний правовий режим цих зон у кожному окремому випадку.

Основою ефективного здійснення зовнішньоекономічної діяльності є залучення іноземних інвестицій. Важливою умовою формування в Україні інвестиційного клімату є створення стабільного і сприятливого для економіки держави та іноземних інвесторів законодавства. Слід зазначити, що законодавчі акти, спрямовані на залучення іноземних інвестицій, передбачають не лише створення пільгових умов для інвесторів. Основне завдання законодавства полягає у встановленні та гарантуванні інвестором умов, можливостей, прав, обов'язків і відповідальності у процесі вкладання капіталу, його використання.

Механізм регулювання зовнішньої торгівлі повинен забезпечити реалізацію головної стратегічної мети у сфері зовніш-

ньюторговельної політики – інтеграцію зовнішньоторговельного комплексу України у світову торговельну систему.

Головними інструментами торговельної політики й державного регулювання внутрішнього ринку товарів при його взаємодії зі світовим ринком є мито й інші митно-тарифні заходи. Класичним й основним інструментом зовнішньоторговельної політики є митні тарифи. Митний тариф – це систематизований перелік ставок мита. Під митом розуміють податок на імпорт або експорт товарів у момент перетинання ними митного кордону держави.

Таким чином, введення імпорتنих мит, з одного боку, сприяє скороченню внутрішнього споживання, а з другого – захисту національних товаровиробників. Ступінь захисту є різним для різних товарів. До того ж це не завжди очевидно, оскільки більшість товарів виробляється з використанням сировини й напівфабрикатів, на які також можуть установлюватися мита.

Отже, основним елементом митного тарифу є мито. Мито – це обов'язковий грошовий внесок, який збирається державою при перетині товаром її митного кордону. Розмір певної плати є ставкою мита. Класифікацію мит за різними ознаками наведено на рисунку 1.

Адвалорні (*ad valorem*), або вартісні, мита нараховуються у процентах до митної вартості товару. Застосування адвалорних мит веде до збільшення митних зборів при зростанні світових цін на високотехнологічну, з великим ступенем обробки продукції. Позитивною стороною адвалорних мит є те, що вони підтримують однаковий рівень захисту внутрішнього ринку незалежно від коливання цін на товар, змінюються лише доходи бюджету.

Специфічні мита нараховуються у встановленому розмірі з якої-небудь фізичної характеристики товару, наприклад з обсягу, одиниці товару. Перевага специфічних мит перед адвалорними полягає у тому, що вони не залишають місця для зловживань. Принципова відмінність від адвалорних мит - специфічні мита не залежать від напрямку міжнародної кон'юнктури. Проте рівень митного захисту за допомогою спе-

цифічних мит – значною мірою залежить від коливання цін на товари.

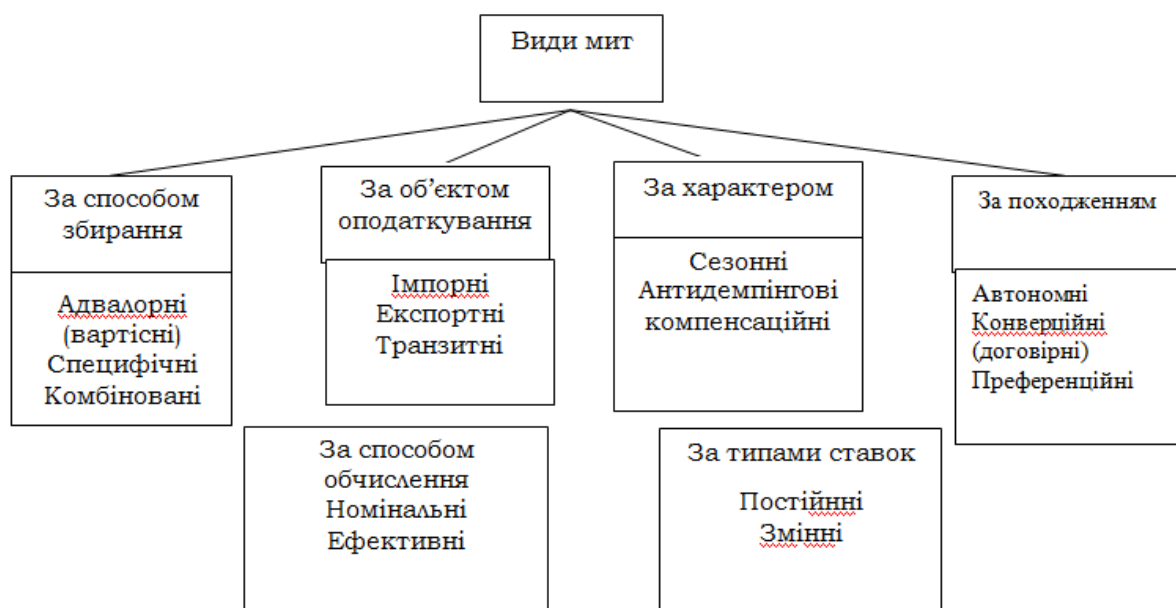

Рис. 1. Класифікація мит

Як наслідок, при зростанні імпорتنих цін захисту внутрішнього ринку за допомогою специфічних мит падає. Проте в період економічного спаду і зниження імпорتنих цін специфічний тариф збільшує рівень захисту національних виробників.

Змішані мита поєднують два попередніх види – адвалорний та специфічний. Одночасно збирається мито, нараховане у вигляді процента від митної вартості і з одиниці фізичної міри товару.

Імпортні мита накладаються на імпорتنі товари під час їх завезення у країну. Мета – захист національних виробників від іноземної конкуренції.

Експортні мита – накладаються на експортні товари під час їх вивезення за межі митної території держави. Застосовуються у разі значних відмінностей у рівні внутрішніх регульованих цін і вільних цін світового ринку на окремі товари. Їхня мета – скоротити експорт і поповнити бюджет [3].

Транзитні мита – накладаються на товари, що перевозяться транзитом через територію країни, і є засобом торговельної війни.

Сезонні мита – діють у визначену пору року або у різні пори року, мають різну величину. Їх застосовують у рамках митного тарифу. Зазвичай строк їх дії не може перевищувати декількох місяців на рік і на цей період дія звичайного митного тарифу щодо цих товарів припиняється.

Антидемпінгові мита застосовуються, якщо на територію країни товари ввозяться за демпінговою ціною, тобто за ціною більш низькою, ніж їх нормальна ціна в країні-експортері, якщо такий імпорт завдає шкоди місцевим виробникам аналогічних товарів або перешкоджає організації та розширенню національного виробництва таких товарів. Ці мита збираються у додаток до звичайних мит. Антидемпінгові мита застосовуються лише тоді, коли в результаті антидемпінгового розслідування встановлено факт демпінгу, завдання матеріального збитку (загрози, завдання матеріального збитку) і наявність причинно-наслідкового зв'язку між ними [4].

Компенсаційні мита накладаються на імпорт тих товарів, під час виробництва яких прямо чи непрямо використовувалися субсидії, якщо їх імпорт завдає шкоди національним товаровиробникам аналогічних товарів.

Автономні мита встановлюються на основі односторонніх рішень державної влади країни поза залежністю від існуючих договорів і угод та інших міжнародних зобов'язань. Рішення про введення митного тарифу приймається у вигляді закону парламентом (в Україні – Верховною Радою), а конкретні ставки мит встановлюються відповідним відомством (зазвичай Міністерством торгівлі, фінансів або економіки) та схвалюються урядом.

Конвенційні (договірні) мита встановлюються і закріплюються в рамках двосторонніх або багатосторонніх угод (ГАТТ/ВТО). У зв'язку із поширенням у міжнародному торговельному праві принципу режиму найбільшого сприяння (РНС), конвенційні ставки, значення яких застосовується щодо країн, з якими держава має закріплений принцип РНС, отримали назву ставок РНС. Значення ставки РНС нижче, ніж значення автономної ставки. Конвенційні мита найбільш поширені у сучасній системі міжнародної торгівлі.

Преференційні мита – це пільгові мита, які встановлюються на основі багатосторонніх угод на товари, що походять з країн, які розвиваються. Мета преференційних мит – сприяти економічному розвитку цих країн нвсамперед за рахунок їх індустріалізації і розширення експорту.

Постійні мита – митний тариф, ставки якого встановлені органами державної влади і не можуть змінюватися залежно від обставин. Більшість країн мають такі мита.

Змінні мита – митний тариф, ставки якого можуть змінюватися у встановлених органами державної влади випадках (наприклад, зі зміною рівня світових або внутрішніх цін, рівня державних субсидій).

Номінальні мита – тарифні ставки, зазначені у митному тарифі.

Ефективні мита – реальний рівень мит на кінцеві товари, розраховані з урахуванням рівня мит на імпорتنі вузли і деталі цих товарів.

В узагальненому вигляді рівень ставки ефективного тарифу розраховується за формулою:

$$T_{ef} = T_{ном} - AT_{имп} / 1 - A, \quad (1)$$

де T_{ef} – ефективний рівень митного захисту, %;

$T_{ном}$ – номінальна ставка тарифу на кінцеву продукцію, %;

$T_{имп}$ – номінальна ставка тарифу на імпорتنі частини та компоненти, %;

A – частка вартості імпортних компонентів у вартості кінцевого продукту.

У ряді випадків національні законодавства передбачають тарифні квоти. Тарифна квота – це різновид змінних мит, ставки яких залежать від обсягу імпорту товару: при імпорті у межах певних кількостей (квот) він оподатковується за базовою внутрішньоквотовою ставкою тарифу, при перевищенні певного обсягу імпорту оподатковується за більш високою, понадквотовою ставкою тарифу. Тарифне квотування є інструментом комбінованого характеру, який поєднує елементи економічного і адміністративного впливу, активно за-

стосовується в ЄС, а також передбачено Угодою із сільського господарства у рамках ГАТТ/ВТО.

Структура тарифів багатьох країн передусім забезпечує захист національних виробників готової продукції, особливо не перешкоджаючи ввезенню сировини та напівфабрикатів.

Для захисту національних виробників готової продукції та стимулювання ввезення сировини та напівфабрикатів використовується тарифна ескалація - підвищення рівня митного оподаткування товарів у міру зростання ступеня їх обробки.

Таким чином, митне регулювання використовується для захисту національних товаровиробників від іноземної конкуренції – протекціоністська функція, яка стосується імпорتنих мит; є джерелом надходження коштів до бюджету держави – фіскальна функція, яка стосується імпорتنих та експортних мит; є засобом покращення умов доступу національних товарів на зарубіжні ринки та запобігання небажаного експорту товарів – балансувальна функція, яка стосується експортних мит; раціоналізує товарну структуру – регулююча функція, яка стосується експортних та імпорتنих мит; підтримує оптимальне співвідношення валютних доходів та витрат держави – регулююча функція, яка стосується експортних та імпорتنих мит.

Висновки. Таким чином, сучасні процеси глобалізації вимагають від України більш широкого залучення її в міжнародне економічне середовище. Особливого значення набуває втілення в життя положень про партнерство і співробітництво з ЄС. Ця інтеграція буде сприяти більш повній реалізації експортного потенціалу українських підприємств, а також залученню іноземних інвестицій.

У процесі зростання економічної взаємозалежності країн в умовах інтеграційних процесів усе більшого значення набуває формування ефективного механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств усіх галузей економіки, а особливо – агроформувань.

Організація зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств та її адекватне регулювання вимагає врахування особливостей функціонування агроформувань, а також

сутнісне визначення процесу регулювання. Ми вважаємо, що механізм регулювання зовнішньоекономічної діяльності агроформувань – це сукупність програмно-координаційних, вартісних, інституційних, правових форм, методів, принципів, інструментів, важелів, які застосовуються при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Література:

1. Барсуков А.В. Принципи побудови та особливості реалізації регіональної соціальної політики в Україні / А.В. Барсуков // Регіональна економіка. — 2003. — № 1 — С. 190 — 194.
2. Митний кодекс України // Голос України. — 21 квітня 2012. — № 73 — 74.